

Architect Daniel Libeskind presenteerde zijn plannen in Amsterdam

Twijfels en ontroering bij het Namenmonument

Max Arian

Op dinsdag 10 juni 2014 onthulde de befaamde Amerikaanse architect Daniel Libeskind, samen met burgemeester Eberhard van der Laan, oud-Tweede Kamervoorzitter Gerdi Verbeet en de voorzitter van het Nederlands Auschwitz Comité Jacques Grishaver, in het Amsterdamse stadhuis zijn plannen voor een Holocaust Namenmonument in het Wertheimpark. Er waren ook buurtbewoners die protesteerden en mensen die twijfels konden uiten. Max Arian was als journalist aanwezig en de redactie vroeg hem de huidige stand van zaken te beschrijven. Dat doet hij aan de hand van zijn eigen ontwikkeling en twijfels ten opzichte van de Namenwand.

Een namenwand: wel?, niet?, waar?

Het was een belangrijk moment, toen architect Daniel Libeskind, ontwerper van onder meer het aangrijpende Joodse museum in Berlijn, op 10 juni zijn plannen presenteerde voor wat hij, enigszins raadselachtig, noemt Path of Light. The Dutch Holocaust Names Memorial. Veel van de aanwezigen waren zeer onder de indruk van dit ontwerp van een wand met de namen van alle Joden, Roma en Sinti die vanuit Nederland tijdens de oorlog vermoord werden. Anderen hadden er al bij voorbaat een mening over. Zo waren er buurtbewoners die stencils uitdeelden, die er zonder het ontwerp gezien te hebben al tegen protesteerden en die zich afvroegen of het niet beter in Buitenveldert kon worden geplaatst. Ook de weduwe van Jan Wolkers liet zich niet onbetuigd en liet weten, dat zij haar man verdedigde en niet toe zou staan dat diens indrukwekkende Spiegelmonument in de schaduw van het nieuwe monument zou komen te staan.

Maar er waren intussen ook andere protesten te horen, en die kwamen juist van Joodse kant. Die gingen nog veel verder, want dan gaat het niet om de plaats van het monument, maar om het monument zelf. Is dat wel nodig? Trekt het niet teveel aandacht? Kan het geld niet beter worden besteed? Dat zijn enige van de vragen die werden gesteld. En het zijn dit soort vragen die ook bij mij opkwamen, toen Jacques Grishaver van het Nederlands Auschwitz Comité de plannen voor een namenmonument indertijd, nu al weer acht jaar geleden, openbaar maakte.

Artist impression van de ingang van het Namenmonument

Vogelvlucht afbeelding van het Wertheimpark met daarin de situering van het Spiegelmonument en het Namenmonument

In de eerste plaats: er is al een namenwand, in de Hollandsche Schouwburg, een indrukwekkend monument met alle familienamen van vanuit Nederland vermoorde Joden. Het was begrijpelijk dat het Joods Historisch Museum, dat de schouwburg beheert, aanvankelijk bezwaren had tegen nog een namenwand, nu met alle individuele namen. Maar de directie van het museum is intussen van mening veranderd. In de eerste plaats is er intussen een Joods Cultureel Kwartier gevormd, waar het museum, de schouwburg, de Portugese Synagoge, een nog nieuw in te richten Sjoamuseum in de Kweekschool tegenover de schouwburg en het Auschwitz Monument van Jan Wolkers deel van uitmaken. Een Namenwand past daar zeer goed bij, op de plek waar vroeger de meeste Amsterdamse Joden leefden. Maar er is nog een argument. De namenwand in de Hollandsche Schouwburg met de familienamen is belangrijk voor bezoekers, bijvoorbeeld uit het buitenland, die daar wellicht ook hun eigen familienaam kunnen vinden, maar de individuele namenwand is niet hetzelfde.

Namen in Auschwitz, namen in Amsterdam

Dat bleek, toen de nieuwe expositie in het Nederlandse Paviljoen in Auschwitz was geopend. Deel van die expositie is een wand met 60.000 namen van de Nederlandse Joden die in Auschwitz zijn vermoord, met naam, voornaam en geboorte- en sterfjaar. Deze wand bleek onverwachts voor nabestaanden en overlevenden in een grote behoefte te voorzien. Voor hen is het zeer ontroerend de namen van hun familieleden te kunnen lezen en liefst te kunnen aanraken. Vaak zijn deze namen immers nog het enige wat er van hen is overgebleven. Aan deze, eigenlijk nooit duidelijk uitgesproken, behoefte wil het Auschwitz Comité tegemoet komen met de wand met individuele namen in Amsterdam, de stad waar voor de oorlog de meeste Nederlandse Joden woonden. De wand mag daarom ook niet te hoog zijn, zodat men daadwerkelijk de namen van dichtbij kan zien en als men dat wil aan kan raken.

Oorspronkelijk was de Namenwand door het Auschwitzcomité niet in het Wertheimpark gedacht, maar in een parkje aan de Plantage Middenlaan, tussen de huizen, een in mijn ogen erg kwetsbare en onlogische plek. Ik was erg blij dat de gemeente de wand liever in het Wertheimpark zag, dat mede daarom

aanzienlijk zal worden uitgebreid. Die plek is ook minder kwetsbaar, omdat het monument van Jan Wolkers daar al is, dat ook moet worden bewaakt.

Zelf ben ik niet zo onder de indruk van het financiële argument. Natuurlijk zou je het geld ook anders kunnen besteden, dat is altijd mogelijk. Maar het idee is dat dit bedrag van vijf miljoen euro wordt opgebracht door vrijwillige individuele bijdragen, van mensen en organisaties die zich bij de dood van zoveel Joodse Nederlanders en Sinti en Roma betrokken voelen.

Namen adopteren

Ik merkte dat ik zelf, ondanks mijn aanvankelijke aarzelingen, heel blij was dat ik de namen van naaste familieleden mocht adopteren. Zoals in veel van de zo erg gehavende Joodse families het geval zal zijn, ken ik over sommigen van hen wel verhalen en heb ik foto's van hen, maar anderen, die toch zeer nabije familie van me zijn, waren tot nu toe inderdaad alleen maar namen. Nu moest ik me er over buigen wie ze eigenlijk waren, met wie ze getrouwd waren en of ze kinderen hadden. Van mijn vaders grote familie is, behalve ikzelf, helemaal niemand meer in leven. Ook de familie van mijn moeder is grotendeels vermoord, het was ook goed in dit geval samen met mijn nichtje deze namen te kunnen adopteren. De namen van de neef van mijn moeder en zijn ouders bleken al te zijn geadopteerd door een kort geleden opgedoken nauw familielid uit Amerika.

We hadden enige jaren geleden ook een steen aangebracht op het graf van onze grootmoeder op Muiderberg met de namen van haar niet teruggekeerde familieleden. Toch ontroerde het ons nu hun namen te mogen adopteren, zeker waar het gaat om onze twee nichtjes, Lidy en Mary, de lievelingen van onze grootouders, die met hun ouders tijdens hun vluchtpoging naar Zwitserland in Frankrijk zijn gegrepen en van daar gedeporteerd. Omdat ze niet vanuit Nederland zijn getransporteerd konden ze geen deel uit maken van het werk van Guus Luijters over de vanuit Nederland gedeporteerde Joodse, Roma en Sinti kinderen. Het was heel goed hier nu, zo lang na de oorlog, weer bij stil te staan en de website maakt het mogelijk en zelfs gemakkelijk voor een eigenlijk maar klein bedrag, 50 euro per naam, deze dierbaren die we niet echt hebben gekend te kunnen herdenken.

Bovenaanzicht van de maquette van het Namenmonument

Het is daarbij goed om te weten dat ook de namen van degenen van wie helemaal geen familie meer bestaat toch op het monument zullen komen, misschien geadopteerd door wildvreemden of door stads-, dorps- of straatgenoten, misschien mensen van dezelfde vakbond, school of voetbalvereniging.

Spiegelmonument en Namenwand

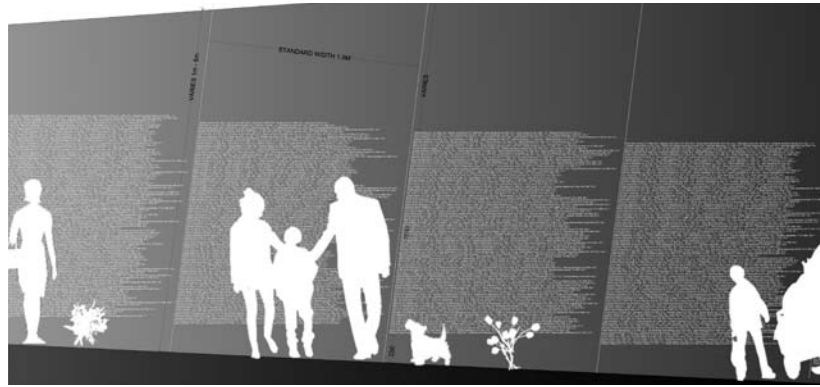
Het meedoen aan de financiering van het monument, hoe bescheiden ook, betrok mij er voor het eerst actief bij. Maar hoe het er uit zou zien wist ik toen nog in het geheel niet. Dat werd pas op 10 juni bekend en het was voor mij een grote verrassing. Het is in mijn ogen geen groot, imponerend monument geworden. Niet iets dat aandacht trekt of veel ruimte beslaat, zoals het bekende monument in Berlijn dat bestaat uit enorme betonblokken, hoewel ook dat heel goed lijkt te functioneren in de stad.

Maar architect Libeskind heeft er voor gekozen de wand ineen te vouwen, zodat hij geen groot oppervlak beslaat en een zekere intimiteit biedt aan wie de namen wil lezen of opzoeken. De muur wordt ook niet hoog, niet hoger dan twee meter, zodat de namen inderdaad kunnen worden aangeraakt. Er komt een pad dat loopt van het Spiegelmonument van Jan Wolkers naar het Namenmonument. Een lichtend pad hoeft dat van mij niet te zijn, maar op deze wijze zijn beide monumenten verbonden en de jaarlijkse Auschwitzherdenking kan in januari bij het Spiegelmonument plaats vinden, want het vormt nu de entree naar de plek waar de individuele namen te zien zijn.

Ik vind het voorgestelde monument ook heel mooi, maar dat doet er misschien nauwelijks toe. Het bevindt zich achterin het Wertheimpark, grotendeels op een stuk grond dat nu heel rommelig is en dat bij het park zal worden gevoegd. Ik zou er als buurtbewoner trots op zijn dat er zo'n prachtig en belangrijk monument verschijnt. En in zekere zin ben ik ook een buurtbewoner. Ik woon net aan de overkant van de Amstel en ik fiets en loop er ontelbare malen langs, op weg naar de Hortus, Artis, het Verzetsmuseum, de Hollandsche Schouwburg, het Tropenmuseum en zoveel andere dierbare plekken. Geldt dat niet voor heel veel, en zeker voor heel veel Joodse Amsterdammers? Zouden die ook geen inspraak mogen hebben?

Ongevoeligheid

Tot mijn verbazing gingen de protesten van de buurt toch door, met in mijn ogen lelijke en nare spandoeken als 'Geen bussen maar bomen'. Bussen, wie weet. Er komen in Amsterdam toeristen naar minder waardevolle plekken. Bomen, tja, in Amsterdam gaat het altijd over bomen als men parkeerplekken bedoelt. Er kunnen gemakkelijk bomen worden aangeplant en het is juist goed als er wat struikgewas wordt opgeruimd rond het Spiegelmonument, dat immers de laatste tijd nog nauwelijks de gebroken hemel kan weerspiegelen. Ik merkte tot mijn grote schrik dat ik erg boos werd door de ongevoeligheid van degenen die vinden dat zo'n monument niet in de binnenstad thuishoort en maar naar Buitenveldert moet verhuizen. Zij wonen in de huizen waar eens Joden leefden en lijken dat niet te willen weten of ze willen er in elk geval niet steeds aan worden herinnerd. Of ze anderen kwetsen door deze houding is voor hen misschien niet zo belangrijk.

Schetstekening van banen met namen zoals die op de wand zullen komen

Weerspiegeling

Het Auschwitz Comité reageerde zeer beheerst, toen in juni op een roerig verlopen vergadering van de bestuurscommissie van het Stadsdeel Centrum werd besloten een definitief besluit over het monument uit te stellen. Volgens het NIW zei Jacques Grishaver over het uitstel: 'Dit is democratie. Ik heb daar niets op tegen. Je kunt het ook positief bekijken. Zo hebben we meer tijd om geld in te zamelen.'

Dat een onthulling van het monument in 2015 er niet meer inzit door het uitstel, is inderdaad niet zo belangrijk. Belangrijker is dat het monument er komt, op een goede plek in of nabij de voormalige Jodenbuurt in een vorm die voor omwonenden en anderen aanvaardbaar is. Zelf zou ik het argument van mevrouw Wolkers willen omdraaien. Het zou juist heel mooi zijn als de Namenwand er zou komen in het verlengde van het Spiegelmonument, dat immers laat zien dat de weerspiegeling van de hemel is gebroken na de dood van zovelen, al degenen van wie de namen nu op de grillig kronkelende wand van Libeskind te zien zullen zijn.

Het Namenmonument heeft het aanzien van een 'vouwwand' met muren van donker blauw-grijs beton in wisselende hoogte. Hierop staan van onder tot op reikhoogte, in banen van bijna 2 m breed, de ruim 102.000 namen en hun geboorte- en overlijdensdata gegraveerd. De hoekige wand met de op- en neergaande muren loopt heen en weer langs een hellend pad, steeds met uitzicht op het groen van de omgeving. Het monument is gesitueerd achterin het Wertheimpark, waarvoor het park aan die kant wordt uitgebreid. Prominent vóór het Namenmonument ligt in het park het Spiegelmonument 'Nooit Meer Auschwitz', boven de urn met as uit Auschwitz, waar ieder jaar de Nationale Holocaustherdenking plaatsvindt.

Om de uitvoering van het Namenmonument financieel te realiseren is het, naast giften en subsidies, vooral ook mogelijk afzonderlijke namen te adopteren voor € 50 per naam. Alle gegevens daarvoor zijn te vinden op de speciale website van het monument: www.holocaustnamenmonument.nl